

Проте стосовно проблеми такої переміни рахунку капіталу з пасивного на активний у вітчизняних «методологів» стійкий дальтонізм, отож вона їх не турбує й вони далі витають у позахмарному просторі, вдихаючи озон для стимулювання чергових галюцинацій щодо «докорінної зміни сутності облікової науки».

Список використаних джерел

1. Белов В. Ответь профессору А. И. Скворцову // Счетоводство, 1889. – № 14.

Яцишин С. Р.

кандидат економічних наук, доцент,

Семенюк М. О.

студент

Тернопільський національний економічний університет

м. Тернопіль, Україна

ПОНЯТТЯ ПЛАТІЖНОГО ОБОРОТУ ТА РОЗРАХУНКІВ УСТАНОВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

У сучасних умовах гроші є неодмінним атрибутом господарської діяльності. Усі операції, пов'язані з поставками товарів, виконанням робіт та наданням послуг завершуються грошовими розрахунками. Платежі здійснюються також при розподілі та перерозподілі грошових коштів. Діяльність установ державного сектору економіки зі здійснення грошових розрахунків і платежів в економіці визначає їхню роль в організації грошового обороту (далі – ГО).

Грошовий оборот – це сукупність грошових розрахунків незалежно від способу і форми їх здійснення. При цьому ГО розглядається як сукупність усіх грошових платежів і розрахунків, що відбуваються в економіці держави.

Грошовий оборот складається з окремих каналів руху грошей між:

- а) центральним банком країни та іншими установами банків;
- б) установами банків;
- в) підприємствами та організаціями;
- г) банками і суб'єктами господарювання;
- д) суб'єктами господарювання і населенням;
- е) фінансовими інститутами і населенням.

За структурою ГО, тобто залежно від форми грошей, поділяється на безготівковий грошовий оборот (БГО) і готівковий грошовий обіг (ГГО), як показано на рисунку 1.

Рис. 1. Структура грошового обороту

Безготівковий грошовий оборот визначений як сума платежів без використання готівки, які здійснюються через перерахування сум за допомогою рахунків у банківських установах. Так, безготівковим шляхом здійснюються платежі підприємств та установ:

- за реалізовані товари і послуги,
- сплата податків,
- видача й погашення банківських кредитів,

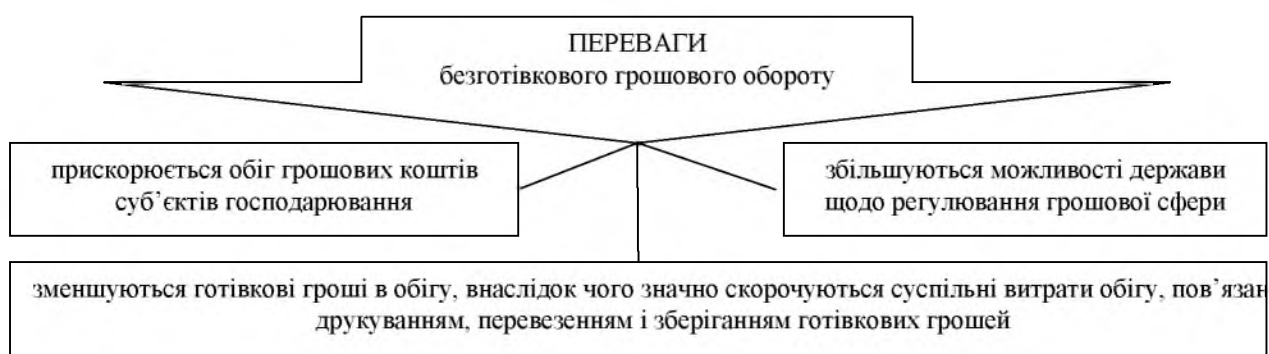
– розрахунки, пов'язані зі страховими, адміністративно-судовими зобов'язаннями тощо.

Безготівкові платежі опосередковують також частину грошових доходів і витрат населення. Особливість БГО полягає у використанні спеціальної організаційної форми здійснення акту платежу.

В той же час, ГГО розглядається це сукупність платежів, які здійснюються з використанням готівкових грошей (купівля товарів у роздрібній торгівлі, оплата послуг, якщо вони здійснюються малими сумами, розміщення коштів у банківські вклади тощо).

БГО має окремі переваги порівняно з обігом готівки (рис. 2).

Весь безготівковий оборот є платіжним, тому що є певний проміжок часу між одержанням товарів та їх оплатою. Безготівковий грошовий оборот – рух грошових коштів без використання готівкових грошей шляхом списання сум за рахунками в банках чи зарахування взаємних вимог.

Рис. 2. Переваги безготівкового грошового обороту

Безготівкова форма розрахунків передбачає перерахування коштів з рахунків платників на рахунки одержувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням установ і фізичних осіб коштів, внесених ними готівкою до каси банку, на рахунки одержувачів коштів. Ці розрахунки банк виконує на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

У сфері готівкового грошового обороту рух грошей здійснюється у вигляді готівкових грошових знаків.

Треба зазначити, що безготівковий і готівковий грошовий обороти тісно пов'язані між собою, утворюючи єдиний грошовий оборот. У процесі такого кругообороту відбувається їхнє взаємне проникнення, переплетення, чергування.

Так, грошові кошти, які зберігаються на поточних та інших рахунках у банку чи інших фінансових установах, є не що інше як відображення записів і виступають у формі безготівкових розрахунків. При їхньому використанні на виплату заробітної плати, відпускних, витрат на відрядження вони з безготівкової форми перетворюються на готівкові гроші. І навпаки, готівкові гроші, які здаються суб'єктами господарювання у банк, зараховуються на поточні та інші рахунки і стають засобами безготівкових розрахунків.

Основну частину сукупного грошового обороту становить платіжний оборот. Це частина грошового обороту, в якому гроші функціонують як засіб платежу і використовуються для погашення боргових зобов'язань. Він здійснюється як у готівковій, так і у безготівковій формі. Весь безготівковий оборот є платіжним, оскільки він передбачає розрив у часі руху товару (послуги) в різних його різновидностях і грошових коштів, тобто функціонування грошей як засобу платежу. Таким чином, економічні процеси в економіці опосередковуються переважно через безготівковий платіжний оборот.

Як свідчать статистичні дані (таблиця 1), у розвинутих країнах світу безготівковий грошовий оборот становить 90-95% усього грошового обороту, а готівковий грошовий обіг –

лише 5-10%. В Україні за станом на 01.01.2015 р. безготівковий грошовий оборот (депозити) становили 71,9%, а готівковий грошовий обіг (готівка) – 28,1% за грошовим агрегатом М0 у загальній грошовій масі (табл. 1). Питома вага готівкових коштів мала позитивну тенденцію до скорочення – з 32,2% у 2011 р. до 28,1% у 2015 р.

Таблиця 1

Наявна грошова маса в обігу України у динаміці років (млн. грн.)

Грошові агрегати ¹	2011 р.		2012 р.		2013 р.		2014 р.		2015 р.	
	Млн. грн.	%	Млн.грн.	%	Млн.грн.	%	Млн.грн.	%	Млн.грн.	%
Гроші поза банками М	111119	28,1	154759	30,0	157029	32,2	182990	30,6	192665	28,1
Грошова маса (М1)	181665	45,9	225128	44,5	233748	48,0	289894	48,5	311047	45,4
Грошова маса (М2)	391272	98,8	512528	99,4	484772	99,5	596842	99,8	681801	99,5
Грошова маса (М3)	396156	100	515728	100	487298	100	597872	100	685515	100

Наведена таблиця свідчить, що в Україні більшість розрахунків здійснюється у безготівковій формі. У цих умовах важливе значення має подальший розвиток системи безготівкових розрахунків в економіці України.

Важливу роль в організації грошового обороту визначає діяльність установ державного сектору економіки зі здійснення грошових розрахунків і платежів. У грошовому обороті відображаються всі розрахунки між установами, підприємствами, населенням і фінансово-банківською системою. У сфері грошового обороту формуються визначені економічні відносини між всіма його суб'єктами.

Установи державного сектору економіки в процесі виконання кошторису доходів і видатків, вступають у грошові відносини, які відбуваються у готівковій і безготівковій формі.

Джерело отримання коштів установами – надходження із загального фонду бюджету відповідного рівня (фінансування), а також власні надходження бюджетних установ, отримання яких передбачене затвердженими кошторисами доходів і видатків.

Розрахункові відносини в Україні зумовлені наявністю товарного виробництва, товарного обороту грошей. В Україні більшість розрахунків здійснюється у безготівковій формі.

Зобов'язання платника (покупця, замовника і іншого споживача) розрахуватись з своїм контрагентом за поставлену йому продукцію (виконану роботу, надані послуги) виникає в наслідок укладення відповідного договору поставки, купівлі-продажу, підяду тощо). Існування цього зобов'язання базується на відповідному виконанні отримувачем засобів (постачальником, підрядчиком, виконавцем тощо), свого зобов'язання по цьому договору, яке є зустрічним по відношенню до зобов'язання платника.

Юридична література періоду до кредитної реформи 1930-1932 р.р. права і зобов'язання сторін по здійсненню розрахунків за поставлену продукцію, виконанні роботи, надані послуги ніколи не розглядала в якості самостійних правовідносин, незалежних від договору, з якого вони виникають.

В період після вказаної реформи в літературі з'явилося поняття «розрахункових

¹ **Грошові агрегати** – види грошей та грошових засобів, які відрізняються один від одного своєю ліквідністю, тобто можливістю швидкого перетворення в готівку, показники структури грошової маси. М0 відображає масу готівки, яка перебуває поза банками; М1 це М0 + вклади в банках (кошти на поточних рахунках); М2 це М1 + кошти на всіх видах строкових рахунків; М3 це М2 + кошти на вкладах за трасовими операціями банків.

правовідносин». Прихильники цієї точки зору доводили, що безготівкові розрахунки, що здійснюються сторонами через банк, відокремлюються від договору, з якого вони виникли і набувають самостійності, тобто перетворюються в самостійні правовідносини. Вони пояснюють це наступним чином. Так як банк не включається в правовідносини по наданню відповідних послуг, то в той же час стає одним із суб'єктів розрахункових правовідносин, суб'єктивний склад розрахункових по наданню послуг, за які здійснюються розрахунки.

Розрахунки за поставлену продукцію, виконані роботи, надані послуги відокремлюються від своєї основи відповідного договору і перетворюються в самостійні розрахункові правовідносини тільки завдяки посередництву банку. Якщо розрахунки здійснюються безпосередньо, минаючи банк, особливих самостійних розрахункових правовідносин не виникає.

Теорія розрахункових правовідносин була народжена існуючими після кредитної реформи 1930-1932р.р. адміністративно-командними методами управління економікою, особливим правовим положенням банку, який є одночасно органом управління і господарюючим суб'єктом, що об'єктивно потребувало спеціального правового регулювання і виділення самостійних розрахункових правовідносин.

Зараз, коли Україна стала ринковою державою, безготівковій формі розрахунків і розрахункам взагалі стали приділяти багато уваги як в юридичній, економічній літературі, так і в законодавстві України.

Необхідною умовою ефективної організації у країні платіжного обороту між суб'єктами ринку є здійснення безготівкових розрахунків.

Організаційно безготівкові розрахунки поділяються на міжбанківські, що обслуговують відносини між банками, та міжгосподарські, що обслуговують відносини між банківськими клієнтами.

Безготівкові розрахунки між підприємствами, установами, організаціями (міжгосподарські) можуть класифікуватися за рядом ознак.

Так, за об'єктом розрахунків, тобто залежно від призначення платежу, безготівкові розрахунки поділяються на дві групи:

- розрахунки за товарні операції (товарні платежі майже 75 %) – платежі за товарно-матеріальні цінності, надані послуги і виконанні роботи;
- розрахунки за нетоварні операції (фінансові зобов'язання, нетоварні платежі майже 25%). – сплата податків та перерахування інших платежів до бюджету, одержання і повернення банківських позичок, страхових сум тощо.

До першої групи належать розрахунки між суб'єктами господарювання (господарськими товариствами, установами, підприємствами, фірмами) за виробничі запаси, роботи послуги, до другої – платежі у бюджет, сплата банківських кредитів, процентів за кредит, перерахування в Пенсійний фонд, органам страхування та інші розрахунки.

Основне місце в цих розрахунках займають платежі за матеріальні цінності та послуги.

В залежності від місця проведення безготівкових розрахунків виділяють:

- внутрішньодержавні (міські, які здійснюються в межах одного населеного пункту, та міжміські – за межами цього пункту);
- міждержавні розрахунки (коли розрахунки здійснюються з контрагентами (між господарськими суб'єктами), які знаходяться на територіях різних держав).

У залежності від гарантії платежу безготівкові розрахунки класифікуються також як:

- гарантовані, тобто, такі що забезпечують гарантію платежу за рахунок депонування грошових засобів;
- негарантовані, тобто, такі за яких платіж не гарантується;

Залежно від способу реалізації продукції (послуг) безготівкові розрахунки можуть бути:

- прями – здійснюються безпосередньо між постачальниками;
- транзитні – здійснюються за наявності проміжних структур (ланок).

Список використаних джерел

1. Безготівкові розрахунки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=533028>
2. Євсєєва Т. Облік безготівкових операцій у бюджетних установах // [Текст] / Т. Євсєєва / Головбух. – 2011. – № 14. – С. 49-51.
3. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена постановою Правління Національного банку України № 22 від 21.01.2004 р. (редакція від 21.12.2017 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>
4. Яцишин, С. Р. Інформаційні потоки системи бухгалтерського обліку в управлінні підприємством / Світлана Яцишин // Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [Тернопіль – Чортків, 26-27 квітня 2012 р.] – Чортків, 2012. – С. 381-383. Режим доступу : <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/17096>
5. Яцишин, С. Р. Суб'єкти державного сектору в структурі економіки держави [Текст] / С. Р. Яцишин // Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 10-11 жовт. 2014 р.] / редкол. : З. В. Задорожний, В. А. Дерій, М. Р. Лучко [та ін.] ; г. л. ред. З. В. Задорожний. - Тернопіль : ТНЕУ, 2014. - С. 182-183. Режим доступу : <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/17261>
6. Тиркало Р. І. Банківська справа. Навчальний посібник. – Тернопіль, видавництво «Карт-бланш», 2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebk.net.ua/Book/Bank/zmist.htm>